

NAUJAI PASTEBĖTI RYTŲ PRŪSŲ XVI–XVIII a. LIETUVIŠKŲ RAŠTŲ LEKSIKOS GERMANIZMAI

S. Giriūnienė

Plačiau germanizmus yra nagrinėjęs K. Alminauskis savo disertacijoje¹. Disertacija naudinga dėl joje įdėto gan išsamaus germanizmų žodyno. Šiam žodynui sudaryti autorius naudojo tiek spausdintais tekstais, tiek gyvąja kalba. Tačiau spausdinti tekstai jo nurodomi tik retais atvejais, plg. **epistala**, **herceakis**, **kaplanas**, **šarcas**, **šiporius**, **švelėti**², o kai kur nurodomas šaltinis, bet nenurodoma vieta, plg. **lampa**, **lempė**, **pabūtaris**, **pabūteris**, **špýkérė**, **varkštotas**³.

Tiriant žodžių kilmę, K. Alminauskis savo darbe remiasi gausia, tada dar neišspausdinto Cyzemerio Prūsijos vokiečių kalbos žodyno medžiaga.

Kaip yra pažymėjęs J. Kalima K. Alminauskio darbo recenzijoje, „labai pakelia darbo vertę tai, kad autorius bando sugretinti atitinkamas lietuviškas formas (germanizmus – S. G.) su žodžiais iš kaimyninių vokiečių (žemaičių) tarmių, atspindinčių tikrą liaudies kalbą“⁴.

Šiame straipsnyje, panaudojus labiau prieinamus XVI–XVIII a. pirmos pusės Rytų Prūsijos lietuviškus raštus⁵, duodami kai kurie K. Alminauskio nenurodyti germaniški skoliniai. Čia dedami ne tik grynai skoliniai, bet ir vertiniai: sudėtiniai – bent su vienu germaniškos kilmės dėmeniu, pvz., **cimetžievė**, **djđercikystė**. Pateikiami ir kiti Alminauskio duotų žodžių variantai, pvz., **festungė** šalia **festingė**; **hobelis** šalia **hėbelis**⁶. Germanizmų sąrašė duodami ne tik pagrindiniai germaniški skoliniai, bet ir jų vertiniai, pvz., **gorė**, **gorininkas**. Tačiau į germanizmų sąrašą neįtraukiami tie veiksmažodžiai su lietuviškais priešdėliais, pvz., **apšancuoti**, **prišapuoti**, kurių pamatinis veiksmažodis – germanizmas – nurodytas Alminauskio žodyne (**šancuoti**, **šapuoti**)⁷. Žodžių kilmė, nesuradus artimesnių tarminių vokiečių kalbos žodžių formų, nurodyta tik apytikriai.

¹ K. Alminauskis, Die Germanismen des Littauischen, Teil 1: Die deutschen Lehnwörter im Litauischen, Kaunas.

² Ten pat, p. 48 – 139.

³ Ten pat, p. 77 – 146.

⁴ Zeitschrift für slavische Philologie, XIV! Leipzig, 1937, p. 449.

⁵ Peržiūrėtą Rytų Prūsijos lietuviškų raštų, iš kurių pateikiami germanizmai, sąrašas pridėtas straipsnio gale.

⁶ K. Alminauskis, ten pat, p. 50, 56.

⁷ K. Alminauskis, ten pat, p. 122.

Germanizmai čia pateikiami alfabeto tvarka. Antraštine vardažodžių forma eina vardininkas (paprastai vienaskaitos, kai nėra – daugiskaitos, pvz. **drogpasaitai**), o veiksmažodžių – bendratis. Priešdėliniai veiksmažodžiai sąraše duodami kaip atskiri žodžiai, pvz., **nušumuoti**, **parustoti**. Antraštiniai žodžiai pateikti dabartine rašyba. Prie antraštinio žodžio nurodoma kalbos dalis, reikšmė ir toliau cituojami pavyzdžiai iš Rytų Prūsijos lietuviškų raštų su randamomis to žodžio formomis originalo rašyba. Prie visų pavyzdžių tam tikrais sutrumpinimais nurodyti ir jų šaltiniai. Tą pačią reikšmę turintieji, bet kiek skirtingai rašomi (ar tariami) antraštiniai žodžiai duodami vienoje vietoje, pagrečiui, pvz., **burggrabas**, **burggrebas**, **burggrobas**. Kartu duodami ir žodžių variantai, kurie skiriasi morfologiškai, pvz., **šancas**, **šanca**. Žodžių kilmė aiškinama po pavyzdžių.

alsbant sm. „antkaklis“: Ir ateme Pagraik[chc]ęs (viršuje : alsbantus)... BB Teis. 8, 21.
< vok. (H)alsband, n.

burggrabas, **burggrebas** sm. „toks vokiškas titulas“: ... teipaię /Schleſijioie Jegerdorffe Hercikis etc. Burggrabas Njumbergos/ ir Hercikis Sęemes Rugijos... PGP (1589) tarp 55–59, 3; Burggrebs Noribergijchkas... muſu labai miletinas Gentis ir Brolis... [pa]ſijikundes eſti... PGP (1639) tarp 55–59, 16; Burggraſſ. B ū r g g r o b a s, ō. M. Pr I 414.

< vok. Burggraf, m.

cimetžievė sf. „cinamono žievė“: Ką aß atboju kodylo, iß Arabionū ğėmės, ir cimmet = ğė-wjū... KvB Jer. 6, 20; Zimmetrinde, Cimmet ğėwė, ęs, f. R II 413.

Hibridinis vertinys iš vok. Zimmetrinde, f.; su antruoju dėmeniu iš lie. žievė.

čėkdeginis sm. „išdeginta žymė“: Brennzeichen, Eißen, Cġėkdeginis, nio, m. R II 84.

Hibridinis vertinys iš vok. Brennzeichen, n.; pirmuoju dėmeniu eina čėkis, žr. Alm 42, antruoju – lie. dėginis.

čimermistris sm. „statytojas“: Baumeiſter, Cġimmermiſtris, trio, m. R II 53.

< vok. Zimmermeister, m.; su antruoju dėmeniu, perdirbtu pagal mistras (< len. mistrz, žr. P. Skardžius SLA 133).

diderckystė sf. „didžioji hercogystė“: ... Malkas /kurrios i Muſu Malkinġcią iweġamos tampa/ taipojau kurios iß Lenkū beſj Did = Ercikšjtės Lietuvōs atweßtos. PGP (1738) 124, 24–25.

Hibridinis vertinys iš vok. Großherzogtum, n.; kur pirmuoju dėmeniu eina lie. didysis; dėl antrojo dėmens žr. ercikystė Alm 48.

disputeravimas sm. „pasikeitimas nuomonėmis, ginčai“: Diſputirkunſt, Diſputeráwimō = Ißmánimo = ğinnė. R II 101.

Priesagos -imas vedinys iš disputeruoti.

disputeruoti intr. „ginčytis“: Diſputiren, Diſputeróju... R II 101.

< vok. disputieren.

dratantas sm. „asmens sargybinis“: Ir nuſſidawe potam, kad Abſalomas jam dawe pritaifyti weġimū... ir penkis dėbimts wyrū, kurrie jo f dratantais buwo. KvB 2 Sam. 15, 1.

< Rytpr. vok. Drabant, m. „asmens sargybinis, palydovas“; galėtų būti ir iš len. drabant. **drogpasaitai** sm. pl. „diržai kam nors nešti“: Trag=Riemen. Drogpasaitai Pr II 1174.

Hibridinis vertinys iš vok. Tragriemen, m.; pirmuoju dėmeniu eina drōgai, žr. Alm 46, antruoju – lie. pasaitai „diržai“.

dviūbininkas sm. „dviejų ūbų (laukų) savininkas“: Dwi = ūbininkas, ko, m. ein 3wešhŭb-ner. R I 167.

Hibridinis vertinys iš vok. *Zweihüfner* (*Zweihübner*) m.; sudarytas iš lie. du, ūbas: < Rytpr. vok. *hûbe* „žemės sklypas“, žr. Alm 144, ir priesagos -ininkas.

fazonas sm. „fazanai“: *Fajan*, *Fazonas*, ono, m. R II 134.

< vok. *Fasan*, m.

festungė sf. „tvirtovė“: O kad tie žņdai tolaus... patropiti butu, tiems ne tiktai pirm minnėta. Kerawone teks, bet dar ant Méto arcĵaufoj Fejtungej' i Karrucias bus imefti. PGP (1747) 187, 13.

< vok. *Festung*, f.

fycrangė sf. „replė“: *Feuerzange*, *Fycrange*. R II 139.

< vok. *Feuerzange*, f.; plg. Rytpr. vok. *fierkaste* (Alm *fyrkaste* 50).

fyrpanė sf. „keptuvė“: *Feuerpfann* *Firpanne*. KIL 35 a; *Feuerpfanne*, *Fyrpannė*, ės, f.

R II 139.

< vok. *Feuerpfanne*, f.

floras sm. „šydas“: *Flor*, *Flóras*, óro, m. R II 144.

< vok. *Flor*, m.; vargiai iš len. (ret.) *flor*.

fonjunckeris sm. „vėliavininkas, vėliavnešys“: *Fahnenjuncker*, *Fónjunckeris*... R II 132.

< vok. *Fahnjuncker*, m.

frensas sm. „kutas“: *Franfen*, *Frenfas*, fū, m. pl. R II 146.

< vok. *Franse*, f.

galvapeningiai sm. pl. „mokestis, mokamas nuo galvos, nuo žmogaus; pagalvė“: *Galwa* = *Penigei*, *Kopfgeld*. R I 35; *Kopfſchoß*, *Gálwa* = *Pennigiei*, giū M. pl. R II 316.

Hibridinis vertinys iš vok. *Kopfgeld*, m., kur pirmuoju dėmeniu eina lie. *galvā*; dėl antrojo dėmens žr. *peningas* Alm 100.

generalis sm. „generolas“: ... kitaip tokie muſu *Prifakimo Perzengtojeſ* tolidĵiau pagal iſakima muſu *Bņĵonarņ* *Wygraufefems Generalems* pawelita tur po *Wakta* imtņ.. PGP (1715 tarp 66–67, 33.

< vok. *General*, m.

gorė sf. „užkandinė (gatvėje)“: *Gar Kuche Gore*. KIL 39; *Gar* = *Küche*. *Gore*, ės. Pr I 764¹.)

< vok. *Gar* (kuche), plg. vok. žem. *gōr* „pagamintas“.

gorininkas sm. „užkandinės virėjas“: *Gar* = *Koch*. *Gorininkas*, ō. M. Pr I 764¹.

Priesagos -ininkas vedinys iš *gorė*.

grabuoti tr. „kasti griovius“: *Graben* *ſiehen*. *Graboju*. Pr I 800¹.

< vok. *graben*.

granotmedis sm. „granatmedis“: *Granatenbaum*, *Granót* = *Mėdis*... R II 182.

Hibridinis vertinys iš vok. *Granat/en/baum*, m., kur antruoju dėmeniu eina lie. *mėdis*.

granobelis sf. „granatmedis“: *Granatenbaum*, *Granót* = *Obelis*. R II 182.

Hibridinis vertinys iš vok. *Granat/en/baum*, m., kur antruoju dėmeniu eina lie. *obelis*.

granotbuolys sm. „granatas“: *Granatapfel*, *Gronot* = *Obolys*, -lio, m. R II 182; *Granatenbaum*, *Gronot*-*Oboliū* *Medis*... R II 182.

Hibridinis vertinys iš vok. *Granatapfel* m., kur antruoju dėmeniu eina lie. *obuolys*.

hauspoktas sm. „prievažda, vietininkas“: *Hausvogt im Amte*, *Hauspogtas*, to, m. R II 194.

< vok. *Hausvogt*, m.

Hobelis sm. „oblius“: *Hobel*, *Hobelis*, lio, m. R II 207.

< vok. *Hobel*, m.

hofmeisteras sm. „rūmų komendantas“: ... *Pharaona Kamarnikas* bei *Dwarioniū Wiraūfis*... (paraštėje: *Hofmeiſteras*). BB I Moz. 39, 1.

< vok. *Hofmeister*, m.

hubas sm. „žemės sklypas (apie 160 ha)“: Hube Hubas K1L 51.

< vok. Hube, f.

ingberis sm. „imbieras“: Ingber Ingberai K1L 52; Ingber Ingberis. Pr I 1011.

< vok. Ingber, m.

jakteigmistras sm. „medžioklės prižiūrėtojas“: ... Ženkla Wartininkai arba Bomininkai...

Paukščių arba **Skurū** dėleį... Jagt=3eig=Mįstrui... tur nufuſtū... PGP (1738) 126, 7.

< vok. Jagdzeugmeister, m.; dėl antrojo dėmens žr. čimermistris.

jėna sf. „hiena“: Hęna, Yėna, ęnės, f. R II 213.

< vok. (H)yāne, f.

kakelis sm. „krosnies plytelė (puodo formos)“: Del ſwetimū geližinnu, ... Kromininkai Kie-
:moje ir žėmėsa norim'... kadangi jie ne tiktai Turgaus Čaęfė... su geližinnu Taworū, Spatū, Ka-
kelū, per žemę traukiaſſi... PGP (1747), 188, 31.

< vok. Kachel, m.

kalkkakalys sm. „kalkių degimo krosnis“: Kalckofen Kalkkakalys K1L 53; Kalck=Ofen.
Kálkkakalys, liė. M. Pr I 1034.

Dalinis vertinys iš vok. Kalckofen su antruoju dėmeniu kakalys.

< vok. Kachel, f., žr. Frn W 205.

kantorė sf. „protestantų bažnyčios giedotojo butas“: Cantoreę. Kantorie, ės. F. Pr I 421

< vok. Kantorie, f.

kaperės sf. pl. „alyvų pumpurai“: Capern, Káperės, riū, f. pl. R II 91.

< vok. Kapęr(n), f.

karfunkelis sm. „raudonasis granatas (min.)“: Carfunkelſtein, Karfunkelis, lio, m. R II 91

< vok. Karfunkel, m.

katėkis sm. „gobtuvas, šydas“: Kappe der Frauen, Kattėkis, kio, m. R II 219.

< vok. Katek, m.

kėzas sm. „sūris“: Kaęe Keęas, ... K1L 53.

< vok. Käse, m.

kiaulstaldis sm. „kiaulidė“: Sauſtall, Kiaul=Staldis, ... R II 299.

Hibridinis vertinys iš vok. Saustall, m.; pirmuoju dėmeniu eina lie. kiaulė, dėl antrojo dė-
mens – staldas (-is) žr. Alm 119, Prellw 49.

kirkpetris sm. „bažnyčios tėvas“: Kirchen=Vater. Kirk-Pettris, iė. M. Pr I 1063.

< vok. Kirch(en)vater, m.

klenoda sf. „brangenybė“: ir iſchtrauke Sidabro ir Aūkjo indūs ir drapanas... (viršuje:
klenodas). BB1Moz. 23,53.

< vok. Kleinod, n.

klyderberštis sm. „šepetys drabužiams“: Kehrbürſte, Klyderberštis, čio, m. R II 221.

< Rytpr. vok. (?) klöderberšt „šepetys drabužiams“.

-klingiuoti žr. užklingiuoti.

knasteris sm. „geros rūšies tabakas“: wiſſas Beginėjimas... Krikbcionir ir 3ęgdū... ſu Kro-
mu=Taworais... Ruk ir gėrama brangu Tabaku, Knafteris vaddinnams... ir tolaus uždauftas
tur buti. PGP (1747) 185, 23.

< vok. Knaster, m.

kofras sm. „skrynė“: Užrakintę koffraę / alb Skrineles ir klumbaę alba Pakarę tur užę-
ęęatawotę ... PGP (1715) tarp 66–67, 26.

< vok. Koffer, m.

krygskamara sf. „karo taryba“: Paliepjam delto mušu Krņgs-Kamaroms, wiffiems mušu Fiškolams... ant to dabboti... PGP (1747), 189, 31.

< vok. Kriegskammer, f.

kučas sm. „vežimas, karieta“: Kutſche, Kucžas, ō. M. Pr I 1138.

< vok. Kutsche, f.

kupelis sm. „apvalus bokštelis, kupolas“: Kuppel, Kuppelis, lio, m. R II 235.

< vok. Kuppel, f.

lakas, lakis sm. sf. „blizginimo dažai, lakas“; Lack. Lákis, iēs. F. Pr I 1142; Malerlack, Lákas, ko, m. R II 236.

< vok. Lack, m. (nors galėtų būti atėjęs ir iš slavų, plg. len. lak; (blt)rs. л а к).

landjegeris sm. „žandaras“: Landjegerei, Leſinczei ir Wartai tur wietoje ŗwirbliū, kasmeta kiekvien's dwideBimt' ir ketturis warnū naggus prineBti... PGP (1744) 165, 3.

< vok. Landjäger, m.

liautė sf. „liutnė (tokios kanklės)“: Kad jus iſgirſit ſkambėjimą balsą... lautū... tai jus turrit ant kėlū pult... KvB Dan. 3, 5; Laute, Lautė, ēs, ... Kanklys Wokiſkos. R II 240.

< vok. Laute, f.

lystė sf. „(medžio) juostelė, lentelė, apkraštis“: Ir wiena lystę aplinkuy per plábtakka aukB-
cžą... KvB 2 Moz. 25, 25.

< vid. vok. aukšt. liſte „apsiuvas, apvadas, kraštas“.

liodštokas sm. „grūstuvus ſautuvui valyti ir užtaisyti“: Ladſtock, Lódſtokas, ko, m. R II 236.

< vok. Ladstock, m.

markgrabas sm. „markgrafas (vokiſkas titulas)“: Marggrabas Brandenburge (Pruſufu) Stetine Pomeranioie... PGP (1589) tarp 55–59, 2.

< vok. Markgraf, m.

marſyruoti intr. „kariſkai ŗingsniuoti“: Kadd ir Regimentai beſ Karunos marſyroj... PGP (1712) 64, 7.

< vok. marschieren

mesingas sm. „ŗalvaris“: ... féna Meſſinga ... priima ir per ſlapcius Kelus iB ŗemes muſu iſweža... PGP (1747) 189, 1.

< vok. Messing, n.

mutraitelis sm. „mutinis ŗandaras“: Lņgeſ kaip ſpaczeſ prie Rubėžaſ ŗfančius... Land = ir Mui = Raitelius... Būmi igraudinam/ ant ieinančiu ŗmonū ir Tawōrū/ kiek tikt imanoma dabboti... PGP (1738) 138, 12.

Hibridinis vertinys iš vok. Zollreiter, m.; pirmuoju dėmeniu eina slavizmas mutas; dėl antrojo dėmens ŗr. raitelis Alm 109, Frn W 691.

nuſumuoti tr. „nusemti, nugriebti putas“: Abſchäumen. Nu būmóju, jau ſu, ti. Pr I 33.

< vok. abschäumen; su lie. priešd. nu- vietoje vok. a-b-, plg. vid. vok. žem. schumen „nusemti, nugriebti putas“.

oberfuſtmistras sm. „vyresnysis girininkas“: ... kas Bertaini Méto Suraſimā tokiū ŗenklū Muſū Kamarai nuſuſti tur/ kad jįjii tolaus Ober = Fuſt = miſftrui... ant iBprowijimo padūti gal-
lētu. PGP (1738) 126, 10.

< vok. Oberforstmeister, m.; su pakeistu galiniu sandu: mistras (< len. mistrz).

oberl(i)andija sf. „kalnuota vietovė“: OberLand. Oberlandya, ōs. F. Pr II 161.

< vok. Oberland, n.

obermedskrybėlė sf. „vyriausias girininkijos raſtininkas“: ... dėl to Wardas tokio Waggiēs nūg Wartininko arba Bomininko i ŗenklā bus raBſtas /kurri ŗenklā... Malkū dēleſ Ober = Med = Skri -
belei... tur nuſuſti... PGP (1738) 126, 6.

Hibridinis vertinys iš vok. Oberforstschreiber, m.; dėmuo -forst pakeistas lietuvišku – med- (iš liet. mėdė „miškas, giria“); dėl skrybėlė „raštininkas“ žr. Alm 116.

parustoti tr. „paskrudinti“: Roften. Paruſtóju, jau, ſu, ti. Geróftet Brodt: Paruſtota Dúna. Pr II 328.

< vok. rósten; su lie. priešd. pa-

pilistas sm. „filisteris, miesčionis“: Philifter. Piliſtas, ó. M. Pr II 216.

< vok. P(h)ilister, m.

pipsas sm. „piepūtas (paukščių liežuvio liga)“: Pips der Húner, Pipſas, fo, m. R II 279.

< vok. Pips, m.

promas adj. „pamaldus, dievobaimingas“: Froñ machen. Proma padaryti Pr I 716'.

< vok. fromm.

pumeris sm. „pomerietis (Pomeranijos gyventojas)“: Pommer. Pummeris, rio, m. R II 281.

< vok. Pommer, m.

purkšurėdininkas sm. „vyresnysis girininkas“: Prinebims ėwirbliú galwú nuſidúda nú dienós I. Berġelio ikki Mikkelinnés, bet warnú naggai nú Purkš= Uredininkú ant malk-turgú Amtmó- nams; ... PGP (1744) 165, 10.

Hibridinis vertinys iš vok. Forstbeamte, m.; dėl pirmojo sando purkš- plg. puršt- mistras Alm 107; dėl „k“ įterpimo prieš „š“ (purkš-) plg. žurksztas „prijuoštė“, pérkszmas „eilėraščio eilutė, posmas“ Prellw 62; su antruoju dėmeniu urėdi inkas < bltrs. урѣ днѣкъ, žr. Skardžius SLA 229.

pusgalgės sf. pl. „sūpuoklės (seni ir bausmės įrankis)“: Wippe Pus= Galgės, giú, f. pl. R II 403.

Plg. galgė „kartuvės“, Alm 52.

pustnamai sm. pl. „pašto namai, paštas“: Poſt=Hauß. Puſt-Nāmai, ú. M. Pr II 229.

Hibridinis vertinys iš vok. Posthaus, n.; dėl pirmojo dėmens formos plg. pūstas „paštas“ Alm 108; antrasis dėmuo iš lie. namai.

rageningiai sm. pl. „mokestis, mokamas už ragus“: Horn-ſchoß, Rág-Pennigiei, giú, M. pl. R II 316.

Hibridinis vertinys iš vok. Hornschoß, m.; pirmuoju dėmeniu eina lie. rāgas; dėl antrojo dėmens žr. peningas Alm 100.

ritmaistras sm. „rotmistras“: Ritt Meißter. Rit-Maiſtras, ó. M. Pr II 320.

Hibridinis vertinys iš vok. Rittmeister, m.; antrasis dėmuo²-maistras šiuo atveju vargu iš len. majster, plg. Skardžius SLA 125; plg. ritmistras.

ritmistras sm. „rotmistras“: Rittmeißter, Ritmiſtras, tro, m. R II 293.

Žr. ritmaistras; dėl antrojo dėmens -mistras žr. oberfuršt-mistras.

roriteta sf. „retenybė“: ... Rorit ätú = Kromininkai, ir kittie kikt butu tokius Taworus kurriam norrs Kiemofe padúda arba Karciamoj' fulija... PGP (1747) 185, 34.

< vok. Rarität, f.

rozenkrosylos sm. „rausvi (rožiniai) dažai“: Roſenfarbe Roġ enkrosilas K1L 71 a.

Hibridinis vertinys iš vok. Rosenfarbe, f.; antrasis dėmuo -krosylos < bltrs. красило, žr. Skardžius SLA 112.

rozyna, f. „razina, razinka“: Roſinſarb. Roġinú Kroſu Pr II 327; ... ir ėmuſi... Bimta kėkiú rozynú... uġkrowe tai wis ant aſilú. KvB 1 Sam. 25, 18.

< vok. Rosine, f.; plg. razyna Alm 110.

-rustoti žr. parustoti.

sardonikas sm. „karneolis (mėn.)“: Sardonich, Sardonikas, ko, m. R II 299.

< vok. Sardonich, m.

sektas sm. „šampanas“: Sect, Sektas, to, m. R II 324.

< vok. Sekt, m.

siklas sm. „tokia sidabrinė moneta“: Seckel, Siklas, lo, m. R II 324.

< vok. Seckel, m.; ol. sikkell.

sigelis sm. „sutrumpinimo ženklas“: Pretzelchen. Siggelis, iò. M. Pr II 237.

< vok. Sigel, m.

smaragdas sm. „smaragdas (mėn.)“: Smaragdas, do der Smaragd Ha 118; Smaragdas, do, m. ein Smaragd. R I 135.

< vok. Smaragd, m.

spanšmantelis sm. „ispaniškas apsiaustas (bausmės priemonė)“: Kittaip tie (kurie Bitta Karališką Prijakimą pėrjeng) pirmą kartą dvi arba tris Dienas Spanß= Manteli turrės neßoti... PGP (1739) 145, 12.

< vok. spanischer Mantel, m.

sparus adj. „taupus“: Sparus, ri, rù, adj. sparsam. R I 138. Plg. vok. sparsam „taupus“, sparen „taupyti“; sen. vok. aukšt. spar „taupus“.

staldmistras sm. „tvarto prižiūrėtojas“: Stall=Meiſter, Stald-Miſtrās, ð. M. Pr II 1150.

Hibridinis vertinys iš vok. Stallmeister, m.; dėl staldas žr. kiaulstaldis; dėl mistras žr. oberfurštmistras.

steirrotas, steuerrotas sm. „mokesčių pareigūnas“: Mufu Stejjerrotai iau tuleropus ſkundus todėlej Mums praneße... PGP (1747) 180, 25–26; Paliepiam delto mufu... Steuer=Rota ms, Muito ir Acciſes Sžlužaininkams... ant Kiemù tikkraij ant to dabboti... PGP (1747) 189, 33.

< vok. Steuerrat, m.; ſteurrotas.

stopa f. „medžiaga“: Blechern=Stoff, Šeſtiſ Stopa. Pr I 363.

< vok. Stoff, m.

strajauti intr. „bastytis“: ſtreifen herum, als eine Rotte, Strajáuju. R II 344.

< vok. streunen, streien „bastytis“.

stukstukis sm. „gabalėlis“: Jis mano dantis i stuk=stukkius sukùle... KvB Jer G. 3,116.

Reduplikacinis darinys. Dėl stukis žr. Alm 121, Frn W 930.

šancas, ret. **šanca** sm. (sf.): 1. „pylimas“: Schantze. Sžancas, ð. M. Machen Schantze rings ũmber: Sžancus daro aplinku, ... Pr II 392; aufwerfen eine Schanze, Thañ Sžanca, Pylimą pillu. R II 40. Schanze, Sžancas, co, m. R II 302; Schütte... Sžancas, co, m. R II 319. 2. „tvirtovė“, „kalėjimas“: Walnjbę bettaig ant kokiò cgefò gawuſiems arba paraßjtams žalnierems pri rjkbùtu arba pagal Nusſjidawimus ir pri Sžancò Korawonės uždraudžamas tampa. PGP (1728) tit. p.; ... tas /kurs.. bille ka pawag... nù Buddelio ißplaktas/ ir amžinaj Szancą nugabentas... i Galgi pakartas bus... PGP (1739) 153, 23; Fejtung... Sžancas, co, m. R II 138; Tokie Klafstorei kittiems ant priſſjidabbojimo ir baimes i Bancas, Cukthužes arba kittas tokęs wietas tur imeſti but. PGP (1748) 194, 30.

< vok. Schanze, f.; iš dalies galėtų būti ir iš len. szanc.

šlaižė sf. „šliuzas“: Schleuse Sžlaiže. KIL 75 a.

< vok. Schleuse, f.

šolė sf. „indas, dubuo“: Sžòlė, ès, f. eine Schaale... R I 153.

< vok. Schale, f.; plg. vid. vok. aukšt. schåle „indas gėrimui“.

šrėga sf. „stovas, ramstis“: Schraage, darauf man zimmert, Sgrėga, gòs, f. R II 316.

< vid. vok. žem. schrage, m. „stovas, ramstis“.

šturrotas sm. „mokesčių prižiūrėtojas“: ... prie Rubėžiaus ėjančius Land= ir Sžteur= Rotus.. Būmi igraudinnam/ ant ieančių žmonū ir Taworū... dabboti... PGP (1738) 138, 10.

Žr. steierrotas, steuerrotas.

štrausas sm. „strutis (paukštis)“: Sžtraufą, apūka, geggužę bey kōsą fu jōs weiflę. KvB 5. Moz, 14, 15; ... aB turru įkūstis nēy įmākai, ir įmūtītis, nēy Btraufai. KvB Mīk. 1, 8; Strauß, Vogel, Sžtraufas, fo, m. R II 343.

< vok. Strauß, m.

študentstuba sf. „mokymosi; darbo kambarys“: Studier=Stube. Sžstudent-Stubba. Pr II 1159.

< vok. Studierstube, f.; su pirmuoju dėmeniu študent – < vok. Student, m.

študieruoti tr. „studijuoti, mokytis“: Studieren. Sžtuderōju, jau, fu, ti. Pr II 1159.

< vok. studieren.

-šumuoti žr. nušumuoti.

švenkfeldijonas sm. „valkata“: Potam Enthufiaftu ir Schwenckfeldionu/ kurie wartojima Sacramentu nūdėmais attolin... MT 120, 9–10.

< vok. Schwenckfelder, m.; su priesaga -ijonas vietoj vok. -er.

tronas sm. „sostas“: Thron Tronas. K1L 88 a; ... nūg tawo įkaifto Trono paįkėlės nužengei... K1M 43, 12; Jog per ji futverti ira wiſi dāiktai kurie ira dangūſe ir ant įėmės... buk Tronai/ buk WieBpatijftes... BT PvKol 1,16; Tronas, no der Thron. Ha 134; Nės per ji wiſi dāiktai futwėrti... taip tronai, kaip wieBpatyftes... NT PvKol 1, 16; Trōnas, no, m. der Thron, ... R I 163.

< vok. Thron, m., vid. vok. aukšt. thrōn; bet plg. ir len. tron, bltrs. трон.

užklingiuoti tr. „užsklėsti, užkišti“: verriegeln, UįkiBū, Uįklingiōju Durris. R II 370.

< vok. klinken; su lie. priešd. už: dėl formos (lie. -g-) žr. lie. klingė aiškinimā Frn W 272.

vekselproma sf. „vekselių taisė“: tai ne priwāla pagal Bittą Priįākimā jam Frową darrjt/ bet pagal Wėkfel= Prowa... PGP (1737) 117, 9.

Hibridinis vertinys iš vok. Wechselrecht, n.: antrasis dėmuo -prova < len. prawo, žr. Skardžius SLA 181.

verbuoti tr. „rinkti, telkti (naujokus kariuomenei)“: Werben. Werbūju, jau, fu, ti. Pr II 952; werben Soldaten, Werbūju. R II 398.

< vok. werben.

verbavimas sm. „verbavimas, rinkimas“: Werbung. Werbawimas, ō. M. Pr II 953.

Priesagos -imas vedinys ir verbuoti.

verbininkas sm. „verbuotojas“: Werber. Werbi inkas, ō. M. Pr II 954.

Priesagos -ininkas vedinys ir verbuoti.

verbplecas sm. „kareivių verbavimo vieta“: Priegtam wiſi tie Padūnai /kurrie tieſa pargrįBta/ alle kaip MieBczonis fodintįji ne nor arba ne gal/ ne įawo Regimentais ir jū Werb= Plėcais padūti paįjiliekt... PGP (1740) 162, 3.

< vok. Werb(e) platz, m.; tačiau antrasis dėmuo gal kartais pakeistas pagal plecas (< len. plac, žr. Skardžius SLA 170).

vindoratas sm. „ratelis (verpiamasis), verptuvas“: Spinn= Radt. Windoratas, ō. M. Pr II 1145.

Hibridi is vertinys iš vok. Spinnrad, m.; dėl pirmojo dėmens žr. vindas Frn W 1256; antrojo dėmeniu eina lie. rātas.

vynkelnoris sm. „vyno rūšys“: Ant wyn = kėlnorū ir wyno įkārū buwo Sabdi, SipimitiBkis. KvB 1 Kron. 28, 27.

Hibridinis vertinys iš vok. Weinkeller, m.; su pirmuoju dėmeniu iš slavizmo vynas; dėl antrojo dėmens žr. kelnorė, kelnoris Alm 65.

vynlegėrys sm. „vyno statinaitė; ąsotis“: įgdū SugaiBinnimas priļęginimūſe (pagāduſo) marBkoko diržo beį wįnlegero parōditas. KvB Jer. 13, 1.

Hibridinis vertinys iš vok. Weinlägel, n.; su pirmuoju dėmeniu iš slavizmo vynas; dėl antrojo dėmens žr. legėrys Alm 78.

vynžakis sm. „vynmaišis“: Wein[j]lauch, Wyn žakis, kio, m. R II 397.

Hibridinis vertinys iš vok. Weinschlauch, m.; su pirmuoju dėmeniu iš slavizmo vynas; dėl antrojo sando -žakis, plg. žakas Alm 150.

vystė f. „liemenė, kiklikas“: Wyjtė, ės, f. eine Wiefte. R I 183.

< vok. Wieste, f.; plg. vok. žem. Wést, f. „gorsetas“.

zenkelis sm. „apvaras, dirželis“: Senkel. Zenkelis, lio, m. R II 326.

< vok. Senkel, m.

zopostspykėris sm. „atsargų sandėlis“: ... Mes Čąjėš Brangrībės per Atwėrimą tokiū Zopofst = Spjkerū... Padūnams Bėdoje ėfantiems gelbti galime... PGP (1739) 153, 1–2.

Hibridinis vertinys iš vok. Vorratsspeicher, m.; su pirmuoju dėmeniu iš zopostas < len. zapas, žr. Skardžius, SLA 244; dėl antrojo dėmens formos, plg. spykėrė Alm 117 ir špykėris Alm 133.

Sutrumpinimai

- adj.   ↖ adjectivum, būdvardis.
Alm   – K. Alminauskis. Die Germanismen des Litauischen. Teil 1: Die deutschen Lehnwörter im Litauischen, Kaunas.
- aukšt.   – aukštaičių.
BB   – Biblia tatai esti wissas schwentas raschtas lietuwischkai pergulditas per Janą Bretkuną... Karaliaucziuiė (Naudotasi 1579–1590 m. rankraščio fotokopija, esančia VVU MB RS, F. I Nr. D 519).
- bltrs.   – baltarusių.
BT   – Novum Testamentum lithvanicum Naujas Testamentas Lietuwiszkas... Karalauzjuje... 1701.
- f.   – femininum, moteriškoji giminė.
Frn W   – E. Fraenkel. Litauisches etymologisches Wörterbuch, I, II, Göttingen, 1955–1965.
- Dan.   – Danieliaus pranašystė (biblija).
Ha.   – F. W. Haack. Vocabularium Litthvanico-Germanicum et Germanico-Litthvanicum... Ausgefertigt von F. W. Haack ... Halle... 1730.
- intr.   – verbum intransitivum, negalininkinis veiksmazodis.
Jer.   – pranašas Jeremijas (biblija).
Jer G.   – Jeremijo raudojimo giesmė (biblija).
Kar.   – Karalijų knyga (1, 2, 3, 4) (biblija).
KIM   – Naujos Maldu knygeles... iszdūtos nūg M. Danielo Kleinio... szejey perweidetās p. M. J. R. N. K. Karalauzjuje. 1685.
- KIL   – Lexicon Lithuanicum in usum eorum conscriptum qvi hujus lingvae nondum capaces sunt, sed fieri cupiunt. Hactenus in Bibliotheca Dni Danielis Friederici Wernerii Secret: Insterburg reservatum jam vero exdonatione ejus benigna ad mea manuscripto relatum. Anno... 1718... Theodorus Siegmann (rankraštis vėliau nurašytas 1653) (Lietuvos TSR MA Centrinės bibliotekos rankraščių skyrius, sign. F 137–10).
- Kron.   – Kronikų knyga (1, 2) (biblija).

- KvB** – Prarakai, su tomis Knygomis kurros waddinamos Apokrypa, Lietuwiszkay, ... Karalauczyje, mette 1734.}Biblia, Tai esti: Wissas Szwentas Rasztas Seno ir Naujo Testamento, Pagal Wokiszką Pėrguldimą D. Mertino Luteraus... Karalauczyje 1735.
- lie.** – lietuvių.
- len.** – lenkų.
- m.** – masculinum, vyriškoji giminė.
- MA** – Mokslų akademija.
- Mik.** – Mikėjo pranašystė (biblija).
- min.** – mineralogijos terminas.
- Moz.** – Mozės knygos (biblija).
- MT** – Margarita Theologica, ... Zemczuga Theologischka... Lituwischkai jra perėguldita per Simona Waischnora warnischki Plebona Ragaines... Karaliaucziuiė... 1600.
- n.** – neutrum, bevardė giminė.
- NT** – Naujas Testamentas... Lietuwiszkay... Karalauczyje, ... 1735.
- ol.** – olandų.
- p.** – puslapis.
- PGP** – Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai... Vilnius 1960 (skaičiai skliausteliuose rodo metus).
- pl.** – pluralis, daugiskaita.
- Pr** – Clavis Germanico-Lithvana (Lietuvos TSR MA Centrinės bibliotekos rankraščių skyriuje saugomo 2 tomų vokiečių-lietuvių kalbų žodyno, priskiriamam Fr. Pretorijui, rankraštis (maždaug 1675 m.), sign. F 137–13, F 137–14.
- Prellw.** – Die deutschen Lehnwörter im Russischen und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Litauschen von Walter Prellwitz, Göttingen, 1891.
- PvKol** – Povilo laiškas kolosiečiams (biblija).
- R** – Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon... gesammelt von Philipp Ruhig... Königsberg... 1747.
- Rytpr.** – [Rytprūsų.
- s.** – senovės.
- Sam.** – Samuelio knygos (1, 2).
- sf.** – substantivum femininum, moteriškosios giminės daiktavardis.
- sm.** – substantivum masculinum, vyriškosios giminės daiktavardis.
- Skardžius SLA** – P. Skardžius. Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen, Kaunas, 1931.
- Teis.** – Teisėjų knyga (biblija).
- tit.** – titulinis.
- tr.** – verbum transitivum, galininkinis veiksmažodis.
- VVU MB RS** – Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos Rankraščių skyrius.
- vid.** – vidurio.
- vok.** – vokiečių.
- žem.** – žemaičių.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko
universitetas

Vokiečių filologijos katedra

Įteikta
1969 m. rugsėjo mėn.

Neu entdeckte Germanismen in den preußisch-litauischen Sprachdenkmälern des XVI. – XVIII. Jahrhunderts

S. Giriūnienė

Resumé

Deutsche Lehnwörter werden aus den [preußisch-litauischen] Schriftdenkmälern des XVI., XVII. und XVIII. (erste Hälfte) Jahrhunderts analysiert, die in der einschlägigen Arbeit von K. Alminauskis fehlen. Es werden nicht nur Grundwörter und ihre Ableitungen, sondern auch Lehnübersetzungen mit einer deutschen Komponente angeführt. Die Entlehnungen werden ethymologisch erklärt, insofern Entsprechungen in den deutschen Dialekten aufzufinden sind.